

LA POSTGUERRA A IGUALADA:
LA QÜESTIÓ DELS PROVEÏMENTS

JOSEP ALERT I PUIG

INTRODUCCIÓ

És prou sabut que la postguerra comportà una davallada espectacular del nivell de vida de la població espanyola. Aquesta afirmació és corroborada no tan sols per la memòria popular, sinó també pels indicadors econòmics, l'anàlisi dels quals ha permès als estudiosos mesurar allò que ha estat considerat una brusca interrupció en el procés de configuració d'un model de societat capitalista (1).

Un cop superades les inconsistents tesis elaborades des del franquisme per justificar un fenomen qualificat d'insòlit (2), els investigadors posen l'èmfasi en

(1) Segons Higinio Paris, un dels teòrics de l'autarquia, que fou secretari del Consejo de Economía Nacional, "*en el año 1940 la Renta española a precios constantes había retrocedido a nivel de 1914, pero como la población era mayor, la renta por habitante descendió a cifras del siglo XIX; es decir, que la guerra civil provocó un retroceso económico sin precedentes*". Malgrat que es resisteix a atribuir la davallada a la política econòmica del règim, veiem com l'autor és conscient de la magnitud del fenomen. (Paris Eguilaz, Higinio, *Evolución política y económica de la España contemporánea*, Madrid, 1969, citat a Biescas, J.A. i Tuñón de Lara, M., *España bajo la dictadura franquista*. Labor, dins *Historia de España*, Barcelona, 1980, p. 21). Com diu Carles Sudrià, en fer-se ressò de les darreres investigacions sobre la caiguda dels nivells de renda i l'empitjorament de les condicions de vida, "*la normalització de les activitats productives es va produir sobre la base d'un importantíssim descens dels salaris reals. Els treballadors catalans van veure disminuïda la seva capacitat adquisitiva en un percentatge que podia oscil·lar entre el 25 i el 50 per cent. Es tractava d'una pèrdua de gran entitat que [...] es va mantenir durant més d'una dècada. El nivell de vida dels assalariats catalans quedava en el mateix punt que era el 1913 bo i perdent totes les millores aconseguïdes en els vint anys següents. Una caiguda dels salaris d'aquesta magnitud i d'aquesta durada no trobaria parió, segurament, en tota la història del capitalisme. Només el fet de produir-se després d'una guerra duríssima i enmig d'una repressió sagnant permet d'entendre que no hi hagués una rebel·lió generalitzada*". (Sudrià, C., *Una societat plenament industrial*, dins *Història econòmica de la Catalunya contemporània*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1988, pp. 140 i 141). Sobre aquest tema vegeu l'estudi de Carme Molinero i Pere Ysàs, "*Patria, Justicia y Pan*". *Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya. 1939-1951*, La Magrana, Barcelona, 1985).

(2) Les destrosses causades pel conflicte i la climatologia figuren entre els arguments predilectes esgrimits pel règim. Una explicació modèlica la proporciona l'igualadí Antoni Jorba: "*Es pot ben dir que Espanya va viure una ombriva i difícil etapa terciomundista, amb una indústria destrossada per la guerra i mancada de matèries primes [sic], i amb els camps i la ramaderia semiabandonats i perjudicats per uns anys de persistent secada [sic!]. El govern es veié obligat a imposar un règim d'assignació de quotes per a les matèries primes i el racionament de productes alimentaris*". Jorba i Soler, A., *Agonia d'una ciutat*, Impremta Codorniu, Igualada, 1982. L'autor fou cap local de Falange l'any 1939 i regidor a la tercera comissió gestora municipal que es formà després de la guerra, per l'abril del 1941.

la política econòmica dels governs dels anys quaranta i primeries dels cinquanta. La qüestió consisteix a esbrinar si l'esmentada política econòmica fou una conseqüència no desitjada, resultat de les represàlies que patí el règim per mostrar-se favorable a les potències de l'Eix, o bé si responia a uns objectius explícits per part dels governants. De bon principi, volem deixar clar que ens inclinem per aquesta segona hipòtesi, en favor de la qual es poden presentar les pretensions autàrquiques clarament manifestades pels representants del règim (3), de les quals es desprèn que l'aïllament fou una opció conscient i voluntària.

L'intervencionisme cal concebre'l des d'una doble perspectiva. D'una banda, fou la conseqüència lògica de la política autàrquica adoptada pels primers governs franquistes, atès que si es volia aconseguir una Espanya econòmicament autosuficient calia renunciar a les importacions, per tal de substituir-les pels productes elaborats a l'interior. Partint d'aquest objectiu aïllacionista, l'intervencionisme resultava ser una pràctica imprescindible, a fi de garantir uns determinats nivells de producció i distribució. En segon lloc, l'altre argument amb què es justificà l'intervencionisme està relacionat amb el tarannà totalitari del règim, la desconfiança del qual envers els mecanismes del lliure mercat portà les autoritats a intentar controlar la concurrència entre l'oferta i la demanda, amb l'objectiu d'evitar una excessiva puja dels preus dels productes de primera necessitat i d'assegurar-ne una correcta distribució. Des d'aquesta òptica, l'intervencionisme apareix amb la pretensió de ser definitiu i no pas com un dispositiu circumstancial.

Com hem assenyalat, el fracàs d'aquesta política econòmica comportà la precarització del nivell de vida de les classes populars, cosa que és també atribuïble a altres factors, com la política laboral de signe regressiu, destinada a

(3) Deia Franco: *"España es un país privilegiado que puede bastarse a sí mismo. Tenemos todo lo que hace falta para vivir y nuestra producción es lo suficientemente abundante para asegurar nuestra propia subsistencia. No tenemos necesidad de importar nada"*. Citat a Fontana, J. (ed.), *España bajo el franquismo*, Crítica, Barcelona, 1986, p. 29. L'explicació segons la qual les escassetats són conseqüència de l'aïllament a què haurien sotmès Espanya els països vencedors de la Segona Guerra Mundial, va ser gestada *a posteriori* pel règim franquista, un cop constatat el fracàs de la seva política econòmica. Una versió d'aquest argument la dóna, novament, Antoni Jorba: *"L'acabament de la Guerra Civil havia enllaçat amb el començament de la II Guerra Mundial. Espanya es mantingué neutral. Això no obstant, acusada de complicitat amb les potències de l'eix Berlín-Roma i per haver mobilitzat contra la URSS la División Azul, els aliats vencedors la van condemnar a l'ostracisme, i es va haver de valer per si mateixa"*. L'autor afegeix que es tracta d'una situació ineludible, *"atesa la problemàtica espanyola ordida de recels, hostilitats i odís de l'estranger, que era general a la gairebé totalitat de les regions peninsulars i, per tant, aplicable també a la nostra ciutat"*. (Jorba i Soler, A., *op. cit.*, p. 189).

garantir una redistribució de les rendes que resultés favorable a les forces socials que havien guanyat la guerra.

Aquest treball té com a objectiu il·lustrar l'esmentat fracàs, per bé que d'una manera parcial, a través dels problemes que hi hagué a Igualada al voltant de la qüestió dels proveïments. Obeeix a la finalitat de proporcionar un seguit de proves d'allò que es considera els efectes del primer franquisme: la manca de primeres matèries, l'irregular proveïment de queviures i la generalització del mercat negre, entre altres fenòmens. La nostra investigació té les seves limitacions: l'abast local, el fet de basar-se en documentació oficial i una acotació temporal (1939-1942), potser massa reduïda. No pretenem llançar cap hipòtesi, sinó proporcionar informacions que poden ser útils per als investigadors.

LA FALTA DE PRODUCTES BÀSICS: EL PROBLEMA DE LA FARINA

La postguerra es caracteritzà per una dràstica reducció del consum de productes de primera necessitat. Aquest fenomen s'explica tant per la disminució de la producció, com per la ineficàcia dels sistemes de distribució i subministrament. El retrocés de la superfície conreada, com també la disminució dels rendiments, han portat els estudiosos a referir-se a un trencament en la dinàmica de desenvolupament i especialització encetada en començar el segle, i a parlar de crisi agrària (4). Les autoritats franquistes atribuïren la crisi a diferents factors: les destruccions bèl·liques, la *pertinaz sequía*, la pèrdua de bestiar, la manca d'adobs i maquinària, etc., de manera que en força casos es confonia deliberadament les causes de la crisi amb allò que n'eren les conseqüències.

L'actual estat de les investigacions deixa fora de dubte que la responsabilitat final de la situació resideix en l'intervencionisme a ultrança que practicà el règim. L'administració monopolitzà la comercialització i la distribució de les collites de cereals per mitjà del Servicio Nacional del Trigo, que operava a partir d'uns preus de taxa establerts oficialment, molt inferiors als que haurien resultat de la lliure concurrència. Dues foren les opcions dels pagesos davant aquesta política. Els petits agricultors, a causa de la falta d'incentius que es derivava de

(4) Vegeu Barciela, C., "Crecimiento y cambio en la agricultura española desde la Guerra Civil", dins Nadal, J., Carreras, A. i; Sudrià, C., *La economía española en el siglo XX. Una perspectiva histórica*, pp. 258-278, Ariel, Barcelona, 1987, i Pujol i Andreu, J., "La reculada durant l'autarquia. 1936-1955", a Benelbas Tapinero, L., Cabré i Pla, A., Pujadas i Rúbies, I., Pujol i Andreu, J. i Sudrià i Triay, C., *Població, agricultura i energia*, dins *Història econòmica de la Catalunya contemporània*, vol. 5, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1989.

l'obligació de vendre a baixos preus una bona part de la collita a l'Estat, s'inclinaren per reduir la producció fins a nivells d'autoconsum, o bé la desviaren cap a conreus menys controlats o exempts d'intervenció. Al seu torn, els grans i mitjans productors, generalment amb la complicitat de les autoritats, feren circular les collites a través del mercat negre, en què uns preus molt més remuneradors propiciaren l'acumulació de grans fortunes.

El 16 de maig de 1939 el Servicio Nacional del Trigo envia un ofici a l'Ajuntament d'Igualada, per mitjà del qual es notifica l'ordre de "*recogida de todas las existencias de trigos declaradas para la venta*", cosa que comporta que "*todos los productores o tenedores de dicho cereal en ese término municipal deberán entregar las existencias que posean a este Servicio (...)*" (5). El text anuncia per a més endavant l'establiment d'un preu de taxa, que està per determinar: "*El pago de la totalidad del trigo que entreguen los productores se hará a esa Alcaldía, previa la promulgación del oportuno contrato, la que a la vez lo hará a los interesados*" (6). Es genera d'aleshores ençà una allau d'edictes destinats a donar compliment a les disposicions interventores, en el sentit de "*declarar (los productores) sus respectivas cosechas al Servicio Nacional del Trigo por mediación de esta Alcaldía*", de presentar-se productors, fabricants i magatzemistes "*en las Oficinas de Abastos para recoger las hojas declaratorias que deberán consignar sus respectivas existencias*", etc. De manera insistent i repetitiva, les ordres posen èmfasi en les sancions previstes per ocultació i insinuen una falta de col.laboració per part dels pagesos, com sembla confirmar la sovintejada concessió de pròrrogues "*para proceder a la rectificación de las declaraciones de los productos recolectados y prestar la suya los que no lo hubiesen hecho*".

L'ocultació no fou, però, l'única conseqüència de l'intervencionisme. Com hem apuntat, es registrà una davallada considerable dels rendiments. Així ho reconeix un informe que el 1942 adreça a l'alcalde l'Hermandad de Labradores local. El text es refereix als resultats de la manca d'adobs de qualitat: "*Las pequeñas parcelas de escasa superficie que han quedado por sembrar, así como las malas condiciones de muchos sembrados, reconocen como causa principal la escasez de abonos minerales, porque aún que [sic] sean muchas las cantidades ofrecidas, no reúnen las condiciones de pureza requerida por falta de primeras materias*" (7). Després de recordar que el Sindicat Agrícola havia arribat a distribuir fins a tres-centes tones de fertilitzants, l'informe assegura: "*Habiendo abonos suficientes no es exagerado decir que se doblaría el consumo, sobre*

(5) Arxiu Històric Comarcal d'Igualada (AHCI). Lligalls.

(6) Ídem

(7) Ídem

todo después de estos años de esquilmar a los terrenos" (8).

On els efectes de l'intervencionisme agrari es feren notar d'una manera més dramàtica fou en els productes de primera necessitat, sobretot a les àrees urbanes, a causa d'un sistema de proveïments deficient. La disminució del consum no fou el resultat d'una única causa. D'una banda, cal atribuir-la a la política salarial regressiva imposada pels vencedors de la contesa, que féu tornar els sous als nivells de pre-guerra. A aquest fet, cal afegir-hi l'intervencionisme de l'Estat, que com hem vist tingué dos resultats: una baixa de la producció i una desviació dels mecanismes de comercialització cap al mercat negre. Carles Sudrià ha resumit en poques paraules la gran contradicció de l'intervencionisme: "*el control de salaris va funcionar molt millor que el de preus i la pèrdua de poder adquisitiu fou molt notable*" (9). Una política comercial autàrquica de cara a l'exterior i una taxació antieconòmica dels preus conduïren a un desproveïment del mercat, amb el consegüent recurs al racionament, la insuficiència del qual explica la proliferació de l'estraperlo com a recurs ineludible per a l'adquisició de queviures i altres productes. Sense la magnitud del mercat il.legal (10) no s'entendria la puja del cost de la vida. Com assenyalen Carme Molinero i Pere Ysàs, "*els preus dels aliments al mercat negre multiplicaren per tres el valor dels preus de racionament*" (11).

A Igualada els problemes de proveïment de béns de primera necessitat arrenquen dels primers mesos després de la *liberación* de la ciutat, el 22 de gener de 1939. La primera pista ens la proporciona un ban del 18 de febrer, per mitjà del qual la comissió gestora municipal estableix una quota màxima de consum de pa de mig quilo diari. Cinc dies després l'alcalde s'adreça al president de la Diputació per expressar-li la seva preocupació arran de la requisita de dos camions destinats al repartiment d'aliments; el batlle declara que la mesura comporta "*la falta de todo comestible, pan incluso*" i demana quatre vehicles per a aquest fi. El dia 25 es constitueix la Junta de Abastos local (12). El 14 de març, el consistori demana a l'Associació de Fabricants de Farines de Barcelona que

(8) Ídem

(9) Sudrià, C., *op. cit.*, p. 177.

(10) Diu Carlos Barciela: "*La importancia del mercado negro de productos agrarios fue extraordinaria. Las cantidades comercializadas ilegalmente superaron, en el caso del trigo, a las canalizadas por el cauce oficial y fueron similares en el caso del aceite*". Nadal et al., *op. cit.*, p. 261.

(11) Molinero, C. i Ysàs, P., *op. cit.*, p. 177.

(12) L'organisme era integrat per Ignasi Carner Ollé, Josep Enrich Tudó, Gumersind Godó Serra, Joan Martí Mercader, Rossend Bordas Castells i Antoni Guitart Bertran. Pel mes de maig s'hi incorporaran representants de Falange i la CNS.

s'incrementi el *cupo* assignat a la ciutat, ja que *"el número de sacos que le han sido designados es insuficiente para esta población de 18.000 habitantes"*. Sis mesos més tard són convocats a l'Ajuntament pastissers, fabricants de pastes per a sopes i forners per tal que, sota declaracions jurades, indiquin la mitjana de farina panificable que els cal cada mes. De la quantitat que es declara, 1.600 quintars, se n'informa a la Junta Harino-Panadera provincial, perquè estableixi el *cupo* mensual de farina. Tanmateix, a mesura que transcorren els dies la precarietat en els subministraments s'agreuja. La Junta es veu obligada a acceptar recursos d'urgència, com preparats de galetes i trameses de lleties, sardines, carn i cireres (13). La falta de provisions afecta també altres productes. El 5 de maig el gremi de vaquers i cabrers es queixa a l'alcalde davant la impossibilitat d'assortir-se de pinsos i farratge a Santa Coloma de Queralt, pel fet de no disposar del corresponent permís de les autoritats locals. El 23 de maig, el cap de la corporació municipal sol·licita al Servicio Nacional del Trigo un augment del contingent de farina *"hasta CINCUENTA Y CINCO sacas diarias"*. A l'exposició de motius, l'alcalde es plany que *"los habitantes de esta Ciudad se ven insuficientemente atendidos de pan, quedando diariamente un buen número de familias sin el necesario"*. La queixa es refereix a l'excés de població ocasionat per dos *campos de concentración de prisioneros y presentados* i a l'increment de la demanda de pa com a conseqüència de la funció subsidiària que compleix, a causa de *"la escasez de algunos de los alimentos más necesarios"* (14). El 12 de juny s'informa que novament han estat requisats dos camions, després que *"durante todo este tiempo, y sorteando mil dificultades, se ha logrado con los escasos medios de que se disponía proveer a esta Ciudad"* (15). L'autoritat municipal fa referència a *"la perentoriedad con que se exige la retirada de las mercancías que nos son destinadas y que de otra manera significa la pérdida del cupo reservado"*. El dia 27, arran de *"la importancia que cada día va adquiriendo el asunto de abastecimientos"*, l'Ajuntament demana que es constitueixi a Igualada una subdelegació de proveïments. A la primeria de juliol la Junta Harino-Panadera de Barcelona comunica que s'ha adonat que el *cupo* atorgat a Igualada *"resulta ser superior al máximo permitido con arreglo a las disposiciones vigentes y a los acuerdos de esta Junta"*. Per tant, es recomana repartir entre els forners els 1.273 quintars establerts. La carta acaba amb una amenaça explícita:

(13) En confirmar aquesta comanda, la companyia Soler y Llobet adverteix les autoritats locals que no es responsabilitzarà si *"por la anormalidad en las comunicaciones, al pasar a recoger la mercancía ésta ya no existiese si tardasen muchos días en pasarla a recoger"*. AHCI. Lligalls.

(14) AHCI. Ídem

(15) AHCI. Ídem

"Caso de no recibirse la propuesta de este reparto con la conformidad de los panaderos, antes del 15 de los corrientes, se procederá a la rebaja del exceso proporcionalmente a cada uno de los cupos que en la actualidad tienen señalados los referidos industriales" (16). Transcorregut el termini, la Junta s'adreça novament a l'alcalde per comunicar-li, *"por última vez"*, que *"si antes del próximo día 10 no ha sido cumplido el servicio, quedarán anulados los primitivos [sic] certificados y automáticamente el cupo de harina para esa población"* (17). L'Ajuntament emprèn aleshores un seguit de gestions d'urgència per evitar una rebaixa del *cupo* de farina. El 4 d'agost un regidor s'entrevista amb el president de la Junta Harino-Panadera. L'endemà l'alcalde li escriu una carta en què informa que Auxilio Social, que distribueix més de mil cinc-cents menjars diaris, ha vist interrompuda la tramesa de farina procedent d'Alemanya. Arribats a aquest punt, l'actitud de les autoritats igualadines s'ha decantat pel possibilisme: es renuncia a incrementar la dotació de farina i s'intenta mantenir-ne la quota. Això no obstant, les respostes que reben semblen desoir les peticions i posen èmfasi en l'estricta compliment de les disposicions interventores (18). A mesura que passen els mesos la situació s'agreuja, tal com es desprèn de la correspondència generada per l'Ajuntament. A hores d'ara, ja no es planteja l'assignació del *cupo* pròpiament dita, sinó els enviaments. El 19 d'octubre s'adreça una petició a la Subdelegación de Abastos de Manresa perquè es destinin dos vagons de farina a Igualada, per tal d'*"evitar los lamentos que se vienen produciendo"*; el text recorda que la ciutat ha estat desproveïda de pa *"durante dos días en esta semana"* i expressa el temor que *"se pasarán algunos otros [días] sin que puedan las panaderías suministrarlo por falta de harina"* (19). El 17 de novembre l'alcalde envia un telegrama al governador civil, per suplicar-li que intercedeixi davant els responsables dels subministraments, perquè facin arribar a Igualada el contingent diari de farina (20). Cinc dies després, el cap de la corporació municipal torna a adreçar-se a l'autoritat provincial per informar-lo que *"desde hace cuatro días no se ha podido servir pan para el abastecimiento público por falta absoluta de harina, cuyo hecho, de sí muy lamentable, es causa de continuas"*

(16) AHCI. Ídem

(17) AHCI. Ídem

(18) Més d'una vegada l'Ajuntament rebé telegrams del governador civil que insisteixen en *"la obligación inexcusable comunicar diariamente existencias a Junta Harino-Panadera, haciéndoles presente que sancionará severamente retraso cumplimiento este servicio"*.

(19) AHCI. Ídem

(20) El text del telegrama és prou explícit: *"Durante la presente semana recibido sólo setenta sacos. Imposible satisfacer necesidades primordiales esta población industrial"*. AHCI. Ídem

quejas del vecindario y verdadera preocupación por parte de esta Alcaldía" (21). Com veiem, la por als avalots socials apareix com un recurs desesperat per sensibilitzar la superioritat.

Si aquestes reiterades pressions tingueren algun efecte és quelcom que no podem saber a partir de la documentació estudiada. En tot cas, en una carta enviada a l'alcalde pel cap local de la Central Nacional Sindicalista (CNS) es manifesta que, en referència a l'"*engorroso asunto de la falta de pan*", el governador civil ha intervingut en l'assumpte "*por mediación de grupos especiales de camiones*". De tota manera, la mesura no devia resultar gaire satisfactòria, ja que onze dies després l'alcalde envia un informe al governador, en el qual es torna a demanar l'augment del *cupo* de farina. Malgrat el "*régimen de austeridad y sacrificio*" a què obliguen les circumstàncies, el document denuncia un cop més la carestia. La farina, assenyalava l'informe, "*tan sólo resulta a unos 145 gramos escasos diarios de pan por individuo [...], cantidad muy poca, especialmente para los obreros*". L'alcalde es plany que només es tingui en compte la població de dret i no pas una població de fet, que supera els setze mil habitants. Del quadre estadístic que l'informe porta adjunt, es desprèn que el mes de novembre hi hagué catorze dies que no arribaren a Igualada els subministraments oficials de farina. Si es compara els 58.300 kg distribuïts al llarg d'aquest mes amb el *cupo* assignat a la ciutat (127.300 kg), resulta que la capital de l'Anoia rebé a través dels mecanismes oficials menys de la meitat del blat que li havia estat reconegut com a imprescindible (exactament, el 45,79%). Si aquesta xifra es compara amb la quantitat que havien sol·licitat pel març els fabricants locals, el percentatge baixa fins al 36,43. Fent un càlcul potser artificios, la quantitat disminuiria més, fins al 23,7%, si la confrontéssim amb els 248.350 kg de cereals que importava cada mes Igualada, segons dades de la Lliga Econòmica publicades el 1928 (22). Des de la perspectiva del consum individual, podem comparar també els 145 grams de pa diaris per persona -deduïts a partir de l'esmentat informe- amb els 1.600 grams que un estudi de l'època, publicat per la Diputació de Barcelona, considera necessaris. En aquest cas, veurem com la mitjana d'Igualada representa tan sols un 9,06% de la quantitat estimada necessària (23).

Encara que potser sense la magnitud que la falta de farina panificable tingué a altres ciutats, la consulta de la documentació municipal posa en evidència que

(21) AHCI. Ídem

(22) Liga Económica, *Memoria y breves notas sobre Igualada y su riqueza*, N. Poncell, Igualada, 1928.

(23) Bosch Aymerich, A., "Un cálculo de salario mínimo vital", *Cuadernos de Información Económica y Sociológica*, Barcelona, 1950, citat a Molinero, C. i Ysàs, P., *op. cit.*, pp. 190 i 191.

Igualada no fou aliena a una problemàtica general. Malgrat que queda la tasca de quantificar amb rigor els enviaments de farina -legals i il·legals-, el to que es desprèn de la correspondència de l'Ajuntament és prou indicatiu de la gravetat d'alguns moments.

LA FALTA DE PRIMERES MATÈRIES: UN GREU PROBLEMA PER A LA INDÚSTRIA

La intervenció de l'Estat en l'economia a les etapes inicials del franquisme era conseqüència, com hem dit, de l'orientació autàrquica del règim. Resultava evident que la substitució d'importacions havia de provocar un seguit de desajustos en el mercat, que s'intentà compensar per mitjà de mesures que pretenien ser correctores, però que en realitat no feren més que agreujar la dependència econòmica respecte a l'exterior. Els efectes d'aquesta política es feren notar també en el sector secundari. Un país industrialitzat com Catalunya en sortí perjudicat de dues maneres. D'una banda, directament, a causa del rígid control de les importacions i les exportacions per part de l'Estat, que monopolitzava la compravenda de divises per mitjà de l'Instituto Español de Moneda Extranjera. D'altra banda, indirectament, arran de la intervenció sobre els productes alimentaris que ja hem analitzat. En el primer cas, l'aïllacionisme abocà al col·lapse del comerç exterior, cosa que comportà que la pràctica totalitat de la indústria catalana es veiés privada dels habituals fluxos de primeres matèries i béns d'equipament procedents de l'exterior que, en contra del que propugnaven els defensors de l'autarquia, no foren substituïts per mercaderies espanyoles. En el segon cas, el desproveïment de queviures portà a esmerçar les divises que quedaven a la importació de productes alimentaris. Aquests últims s'enduïen gairebé la totalitat dels pressupostos familiars, a causa de la dràstica puja del cost de la vida.

Una política d'aquest tipus havia de perjudicar greument l'economia d'una ciutat com Igualada, amb una estructura productiva poc diversificada i dependent de l'exterior pel que fa a primeres matèries. Segons dades extretes de la matrícula industrial de 1929, el 61,2% de la quota tributària d'Igualada corresponia a activitats secundàries. D'aquest percentatge, el 48,58% corresponia a la indústria adobera i el 30,99% a la tèxtil, subsector en què predominaven les empreses cotoneres. Gràcies a una memòria publicada per la Lliga Econòmica sabem que l'any 1927 les importacions de primeres matèries i productes semielaborats eren constituïdes en un 16,7% per pells i cuirs i en un 5,9% per filats i teixits. No era aquesta, però, l'única demanda que cobrien les dues indústries més importants d'Igualada. En

aquest sentit, cal tenir present l'enviament d'extractes per a la indústria dels blanquers (apartat que representava un 31,5%, el més elevat, del total d'inputs) i el carbó, combustible que representava el 7,5% (24). Si a les autoritats municipals els interessava la represa de l'activitat industrial era sobretot a causa del caràcter proletari de la ciutat, derivat, en una bona part, de les grans aglomeracions de mà d'obra que representaven les fàbriques tèxtils. No és d'estranyar, per tant, que tres dies després de la *liberación*, el 25 de gener de 1939, l'alcalde s'adreçà als propietaris de l'empresa Ignasi Font, S.A. per "*recomendar a Vds. la necesidad imperiosa que existe de abrir nuevamente y poner en marcha la fábrica de tejidos que Vds. poseen en esta población con objeto de dar ocupación a los 800 obreros que puedan trabajar en ella*" (25). El mateix dia el cap del consistori escriu al ministre d'Indústria per demanar-li que "*con el máximo interés se digne facilitar a la casa industrial de esta población, Ignacio Font S.A., materia prima para la marcha de su importante fábrica de tejidos, teniendo en cuenta que es de gran conveniencia, porque con ello dará ocupación a unos 800 obreros que actualmente están sin trabajo*" (26). La situació, però, no era exclusiva d'aquesta empresa. Així es desprèn de les llistes del personal femení enviades pels empresaris del sector a petició de la CNS (27). Tot fa pensar que Cal Font aviat aconseguí divises per importar primeres matèries, ja que, segons el programa de la Festa Major, el 20 de març de 1939 es posà en marxa una secció de la fàbrica. El que no explica l'esmentat programa és l'altra cara de la moneda, és a dir, la reducció de les plantilles i la disminució de la jornada laboral. Així es desprèn d'un informe enviat per l'alcaldia, el 22 de juliol de 1940, al delegat regional de Trabajo. El document parla de treballadors "*en paro total*", per tal de distingir-los d'aquells que estaven en atur parcial. El 17 d'abril, en resposta a un telegrama del governador civil, l'alcalde informa que "*ninguna de las fábricas existentes en esta Ciudad se encuentra actualmente parada, pero sí que el trabajo*

(24) Veg. Liga Económica, *op. cit.* i Pascual, P., *Fàbrica i treball a la Igualada de la primera meitat del segle XX*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991.

(25) AHCI. Ídem

(26) AHCI. Ídem

(27) Els titulars de les empreses aprofiten l'ocasió per informar que "*actualmente mi fábrica, por dificultades económicas y la falta total de materias primas, se halla absolutamente parada*" (Josep Piqué), que "*debido a la falta de primeras materias no hay trabajo continuo para todo el personal*" (Josep Lladó), que "*todas las obreras de la presente relación trabajan una tercera parte por falta de primeras materias*" (Joan Boyer), que "*procuro no haya una sola empleada que no trabaje, repartiendo equitativamente éste [el trabajo] dentro de las dificultades y escasés [sic] de materias primas con que tropieza esta industria y de lo que ya le supongo a V.S. enterado*" (M. Prat). AHCI. Lligalls.

puede considerarse que solamente se realiza en ellas de una tercera o cuarta parte, debido a la falta de primera materia" (28).

Pel que fa a la indústria dels blanquers, el desproveïment de pells revestí una especial gravetat. Segons la CNS local, un cop acabada la guerra hi havia a Igualada 388 treballadors adobers, enfront de 1.598 obrers ocupats als teixits i 856 al gènere de punt. Com hem vist, la importància del subsector adober - caracteritzat per un escàs grau de concentració- residia en el fet que era l'activitat que movia més volum de capital, ja que acaparava més de la meitat de la quota tributària. Com explica Magí Puig en un treball de recent publicació, la manca de pells de vacum va portar a *"adobar pells de conill, de gat, de gos i també equines, caprines i ovines, les quals eren lliures [d'intervenció] però ja feia més de 100 anys que havien deixat d'adobar-se a Igualada"* (29). Paral·lelament, la falta d'extractes forçà un retorn a l'ús de matèries tradicionals com el roldor i l'escorça de pi (30).

Tenint en compte aquesta situació, el tema recurrent de la documentació municipal són els problemes de distribució i assignació de *cupos*. Les autoritats reben queixes de blanquers pel que fa al *"modo y forma con que se hace el reparto de cueros, fundados [los repartos] en la no observancia de una verdadera [sic] equidad"* per part de la comissió encarregada de la distribució. En aquesta qüestió no devien faltar les pressions d'industrials afectes al règim (31). Així es desprèn d'un informe de l'alcalde en el qual, si bé defensa un repartiment equitatiu, es mostra partidari d'*"una preferencia para los fabricantes que hayan tenido familiares muertos por Dios y por España, luchando en las filas de nuestro Glorioso Ejército, así como a sus ex-combatientes, a los de los asesinados y perjudicados de un modo directo por las hordas rojo-marxistas"*. Sigui com sigui, els industrials de la pell, davant la permanència de problemes en els

(28) AHCI Ídem

(29) PUIG I GUBERN, M., *Història del Gremi de Blanquers d'Igualada*. Gremi de Blanquers d'Igualada, Igualada, 1997, p. 142. En un dels seus capítols (pp. 141-148), aquest llibre, basat en nombrosos testimonis orals i en l'experiència del mateix autor, ofereix la síntesi més completa que s'ha publicat fins ara sobre la situació per la qual travessà la indústria adobera d'Igualada al llarg de la postguerra.

(30) *"Acabada la guerra civil, com que no es trobaven extractes per adobar les pells, es tornà als procediments antics d'adobament amb roldor i escorça de pi. Els oficis de roldoraire i escorçaire, ja gairebé desapareguts, es tornaren a revitalitzar. Les pells, doncs, s'adobaven amb roldor i escorça de pi, afegint-hi petites quantitats d'extracte de bruc i de castanyer quan es trobaven"*. PUIG I GUBERN, M., *op. cit.*, p. 143.

(31) *"Una colla de blanquers d'Igualada, addictes al nou Règimen, es presentaren com a voluntaris per fer acomplir les ordres rebudes [intervenció de la sola i consegüent declaració d'existències]"*, PUIG I GUBERN, M., *op. cit.*, p. 141.

subministraments, opten per elevar els greuges a les instàncies ministerials. Així es dedueix d'una comunicació del Comité Sindical del Curtido, en què es constata que *"la distribución de cueros entre los fabricantes de curtidos hecha hasta el presente por la Liga Económica no tiene la aceptación de todos los industriales de esa población"*. El text demana assessorament *"para el señalamiento de cupos ajustados a la máxima equidad"*. El mateix dia que es rep la carta l'alcalde respon que s'ha instat la Comisión Local del Curtido que *"en los sucesivos repartos no se restasen partidas, antes bien se tengan las debidas consideraciones a los que han pasado por el sufrimiento de ver a familiares suyos vilmente asesinados por las hordas marxistas y a los ex-combatientes"*. Quant a la distribució de la primera matèria -pells i extractes- l'Ajuntament proposa que es prengui com a criteri *"la cuota del tesoro que cada industrial satisficiera al Estado por los bombos, remesas y maquinaria que tuviesen o hubiesen sido dados de alta en el primer trimestre de 1936 y al número de obreros a que cada patrono proporcionara trabajo en igual fecha"*. Del repartiment, hauria de tenir-ne cura una comissió *"alejada de los naturales egoísmos y pugna de intereses de las partes interesadas, que a ser posible revistiera carácter oficial, o cuando menos estuviese integrada por representantes de los elementos oficiales de la población: Ayuntamiento, F.E.T. y de las J.O.N.S., ex-combatientes, asesorada por personas alejadas, pero conocedoras del oficio, que reunieran las necesarias condiciones de ecuanimidad e imparcialidad"* (32). El 9 de febrer l'Ajuntament, amb el vistiplau de la Comisión Provincial del Curtido, constitueix la comissió encarregada de fixar el *cupos* de distribució de cuirs i altres primeres matèries (33). Dos dies després Justí Vilaró, secretari de la Lliga Econòmica (34), parteix en direcció a Madrid per aconseguir un tracte

(32) AHCI. Ídem

(33) L'organisme era integrat per Antoni Poncell Martí (representant de l'Ajuntament), Antoni Pomés Jorba (blanquer i membre de la CNS local) i Marià Botet Quintana (excombatent). Pel que fa a la comissió assessora, en formaven part Joan Balcells Martí (president), Antoni Baliu Badia, Josep Enrich Miserachs, Pere Estrada, Ramon Godó Valls, Jaume Murt Marigó, Lleonard del Ríó Santacana, Manuel Vich Mestres, Enrich Vives Tarafa (tots ells vocals) i Ramon Jorba Gubern (secretari).

(34) La Lliga Econòmica quedà enquadrada, el 13 de desembre de 1939, dins de la Central Nacional Sindicalista (CNS) com a *servicio sindical*. La Lliga Econòmica integrava les delegacions de la Cambra de Comerç, la Cambra d'Indústria, la Cambra de la Propietat Urbana, la Federació Patronal, el Centre Gremial, l'Associació de Propietaris de Finques Urbanes, la Mútua Igualadina d'Assegurances contra Accidents de Treball i la Mútua Igualadina d'Assegurances contra Incendis. La seva posterior desaparició serà en part el reflex de la incapacitat dels empresaris d'Igualada per mantenir-se com un grup de pressió amb estructura jurídica pròpia. La institució deuria ser víctima de la Ley de Unidad Sindical, del 26 de gener de 1940, que integrava les organitzacions patronals dins els sindicats verticals.

preferent en l'adquisició de primeres matèries. De retorn, el dia 19, es convoca una reunió per establir els *cupos* dels blanquers. A partir del mes de març queda oficialment intervingut el comerç de pell de vacum i d'equins. El 4 de juliol, amb la intenció de posar fi a la circulació il.legal de sola, el delegat de la Comisió Provincial del Curtido estableix que *"todo fardo, hojas o empaque de lo que sean artículos curtidos intervenidos y que necesitan guía de circulación, obligatoriamente para poder tener salida de la población, necesitarán el sello de esta Delegación"* (35). Per fer efectives les mesures interventores la CNS organitza un magatzem de recepció i distribució de sola, des d'on s'expedeixen els permisos i els salconduits. El delegat demana que s'intensifiqui els controls de la policia municipal. Les coses no devien anar prou bé ja que el dia 22 la comissió provincial ordena que se suspengui el funcionament del magatzem.

La gravetat de la situació queda palesa en un informe elaborat per l'Ajuntament. Encara que possiblement inflades, les dades del text són il.lustratives: la producció anual de sola hauria passat d'onze milions de quilos (abans de la guerra) a poc més d'un milió (xifres del 1939); de consumir divuit milions de quilos de pell cada any, la indústria dels blanquers hauria passat a rebre'n 174.162 durant el segon trimestre de 1940; de proporcionar el setanta per cent de la sola que es consumeix a Espanya, a subministrar-ne el quinze per cent; de donar feina a un miler de treballadors, a ocupar tan sols una cinquena part d'aquesta mà d'obra. L'informe també es fa ressò de com repercuteix la paràlisi de l'activitat adobera sobre les fàbriques de calçat del País Valencià, un dels tradicionals clients de la indústria igualadina de la pell. El document denuncia un tracte discriminatori en els proveïments i fa referència a qüestions com la falta de divises per a la concessió d'importacions i la retenció a l'estranger dels *cupos* comprats pels industrials igualadins, pel fet de no disposar d'autoritacions consulars (navicerts). Per posar fi a aquest cúmulo d'obstacles, les autoritats locals proposen tres mesures: eliminar les arbitriarietats en la distribució, descongestionar l'enviament de *cupos* i aflijar les mesures interventores en la compra de cuirs (36).

El 7 de març de 1942 l'alcalde adreça una carta al cap del Sindicato Nacional de la Piel. La missiva insisteix en els mateixos arguments. Tanmateix, els termes en què és redactada demostren fins a quin punt s'ha arribat a una situació límit. El document, que reconeix obertament el fracàs de les gestions efectuades fins al moment, assegura: *"Es completamente incomprensible que se quiera cerrar los ojos de un modo sistemático en este asunto cuando en una infinidad*

(35) AHCI. Ídem

(36) AHCI. Ídem

de otros productos se han venido corrigiendo precios, aun cuando éstos afectasen de un modo directo al costo de la vida (...). I es pregunta: "¿Es que puede pretenderse ir a una rebaja de salarios equiparándolos a los de 1936? (...). Si los aumentos son tolerados en artículos de tan suma necesidad, ¿no es ciertamente incomprensible la rigidez con que se enjuicia [sic] un artículo que en modo alguno es esencial?". En una crítica sincera a les arbitrietats de l'intervencionisme, que es mostra menys rigorós en el control dels preus que en el dels salaris, l'alcalde afirma: "De ninguna manera me sería dable permitir que [...], dentro de la evaluación del costo de un artículo, se vaya con lógica industrial a la rebaja de los medios económicos que hoy son tan precisos al productor para atender a sus más apremiantes necesidades, sobre todo cuando el racionamiento no llega ni a satisfacerlas, ni a proporcionar un mínimo que pueda compensar a sus forzosas compras en [el] mercado". A més, "El estado social de esta Ciudad [...], se verá agravado a partir de este momento, al añadir a la ya larga crisis textil -ayuda femenina al semanal familiar- la crisis de la industrial de curtidos, que hasta hoy ha constituido la aportación fundamental de los fondos familiares que regulan sus entradas y salidas semana por semana". Malgrat la seva sintaxi artificiosa, el text insinua prou clarament l'amenaça d'instabilitat social i política: "(...) el remover por falta de lógica el supuesto de que un producto como la suela no pueda influir en modo tan extraordinario que por sí solo determine el encarecimiento, buscará otras razones, extraviándose hacia explicaciones o reservas mentales que dañarán el prestigio de las instituciones inherentes al Glorioso Movimiento Nacional" (37).

És evident que tots aquests problemes devien alterar el sistema d'intercanvis externs d'Igualada, en el qual jugaven un paper fonamental les entrades d'extractes, pells i cuirs. A més a més, com diu Pere Pascual, "les deixalles de les adoberies esdevenien inputs de diverses activitats industrials comarcals" (38). En definitiva, tot plegat fa pensar en un cert desballestament de la xarxa de circuits econòmics de l'Anoia.

ELS INDICIS D'UN COMERÇ AL MARGE DE LA LLEI

El mercat negre està arrelat a la memòria col·lectiva: "Com que les quantitats assignades pel racionament eren insuficients, hom havia d'enginyar-se-les per a comprar-ne, burlant controls i acudint al mercat negre. Sorgiren llavors els estraperlistes, aquesta fauna taumatúrgica que, a còpia de bitllets, és capaç de proveir de tota mena de mercaderia -bona o dolenta, adulterada, tant se val- ja

(37) AHCI. Ídem

(38) Pascual, Pere, *op. cit.*, pp. 11 i 12.

a les indústries, ja al comerç o bé als particulars. *Quantes fortunes van tenir el seu origen en el tràfic de l'estraperlo? Per descomptat, en aquesta classe de transaccions mercantils era freqüent el suborn, les corrupteles, les complicitats i altres accions més o menys il·legals*" (39). Es tractava d'un recurs ineludible davant la insuficiència de mercaderies distribuïdes pels canals legals. Aquesta vessant microeconòmica del fenomen de l'estraperlo cal completar-la amb una altra visió, que transcendeixi la figura del consumidor i que tingui en compte les claus de la política econòmica del primer franquisme. El mercat paral·lel aparegué com a conseqüència d'un intervencionisme estatal portat fins als extrems, ja que la regulació de preus i la seva taxació a nivells excessivament baixos tingué com a efecte la desviació d'una part important de la producció a l'hora de ser distribuïda. Lluny de regular la concurrència entre oferta i demanda, l'estraperlo provocà greus desajustos en la producció i la distribució, rebaixà el poder adquisitiu de la població a causa dels preus abusius i desvià les inversions a sectors improductius. La magnitud que assolí el fenomen (40), a part que resulta inexplicable sense la connivència de les autoritats franquistes, és una mostra sobre la *justícia social* del règim. Com diu Joan Clavera, *"los fallos en la represión económica, frente a la eficacia de la represión política, sólo son explicables, en un estado que se autodefinía como totalitario, por la contradicción total entre los fines sociales enunciados y los fines revelados por la práctica de la política económica [...] Que gentes marginadas vendieran pan o café en las esquinas de las calles no pasa de ser la parte emergente de un gigantesco iceberg cuya masa principal está formada por un núcleo considerable de empresarios, de comerciantes y de terratenientes"* (41). Com és evident, el mateix caràcter de l'estraperlo en dificulta la recerca. Amb tot, la documentació municipal forneix un seguit d'indicis que il·lustren sobre la varietat de formes que adoptà el comerç fraudulent en els diferents àmbits de la vida econòmica igualadina.

En la seva accepció més coneguda, el terme estraperlo fa referència al mercat paral·lel o negre. En aquest sentit, ens en proporciona una prova conclouent el reguitzell de denúncies i sancions que recull la documentació municipal.

(39) Jorba i Soler, A., *op. cit.*, p. 189.

(40) Vegeu Barciela, C., "Crecimiento y cambio en la agricultura española desde la Guerra Civil", dins NADAL et al., *La economía española en el siglo XX. Una perspectiva histórica*, Ariel, Barcelona, 1987, pp. 258-278. Del mateix autor, "El mercado negro de productos agrarios en la posguerra, 1939-1953", dins FONTANA, J., *op. cit.*, pp. 192-205.

(41) Ros Hombravella, J., et al., *Capitalismo español: de la autarquía a la estabilización*. Cuadernos para el Diálogo. Madrid, 1978, pp. 83 i 84.

La diversitat dels motius ens dóna una lleugera idea de l'abast que adquirí el fenomen: venda de begudes a preus abusius, ocultació d'oli, "*circular tres cerdos sin guía interprovincial y pagarlos a precios superiores al de tasa*", venda d'escorça de pi a preus massa alts, transportar quinze sacs de farina d'ordi, vendre patates a una pesseta el quilo, etc. D'entre les denúncies, destaca la presentada, el 23 de febrer de 1940, pel president de la cooperativa La Victoria, en què protesta "*por la forma en que se distribuyen los artículos alimenticios y de primera necesidad los Organismos de esta población encargados del reparto [...]*". El text afegeix: "*[...] es injusto que se nos entregue una ínfima cantidad, cuando el control que llevamos no permite la más mínima pérdida de los mismos [géneros]*" (42). El 15 d'octubre de l'any següent, al local de la mateixa cooperativa -convertida en *servicio sindical*-, l'inspector d'arbitris municipals confisca cent quilos d'embotits de porc no declarats. Com hem dit, l'estraperlo funcionà amb complicitats de tota mena. En aquest sentit, n'és un indici la denúncia presentada contra un dels membres de la Junta de Abastos, el 6 de desembre de 1939, per transportar mercaderies sense guia de circulació (43). El risc de participar en el mercat il·legal no era el mateix per a tots els estraperlistes: "*La mejor forma de participar sin riesgo en el mercado negro era la de pertenecer a los propios organismos de intervención o desempeñar cargos oficiales de importancia*" (44). El fet que tan sols es detingués els traficants menors, "*mentre que els grans, i les amplíssimes complicitats que els envoltaven, restaren sempre en la impunitat més absoluta*", (45) portà les autoritats locals a intervenir en algunes ocasions. Aquest és el cas d'una súplica adreçada per l'alcalde al governador civil de Lleida, en què demana comprensió davant una sanció per transportar clandestinament blat de moro, ja que "*se trata de una mujer que no posee bienes de ninguna clase ni rentas, siendo por lo mismo considerada absolutamente pobre*" (46). Una altra font d'indicis sobre l'estraperlo és el seguit d'edictes i bans referits a aspectes com la confecció de declaracions jurades i els registres d'existències. S'hi pot apreciar la repetició, gairebé obsessiva, d'un conjunt de fórmules intimidatòries. Davant les pràctiques d'alguns comerciants, el febrer de 1939 l'Ajuntament obliga els botiguers a "*colocar en sitio bien*

(42) AHCI. Ídem

(43) Ídem

(44) Barciela, C., dins Fontana, J., *op. cit.*, p. 199.

(45) Riquer, B. de i Culla, J.B., *El franquisme i la transició democràtica*, Història de Catalunya, Edicions 62, Barcelona, 1989, vol VII, p. 128.

(46) AHCI. Ídem

visible los precios de venta" (47). L'11 de maig, el comandant militar de la plaça observa que "*ciertos comerciantes, valiéndose de artificios ilícitos, alteran los precios de los diferentes artículos ocultando parte de los mismos, impidiendo el completo abastecimiento y dificultando el normal funcionamiento de la Ciudad (...)*" (48). A més, arran de les alteracions que devien sovintejar en la fabricació del pa, dies després el mateix comandant ordena als forners que posin "*el máximo interés con [sic] la mezcla que se halla autorizada*" (49).

Pel que fa a la indústria, esdevingueren objecte de tràfic il.legal els cupos de primeres matèries: "*En acabar la guerra civil, s'institueix el sistema de cupos base i de reposició, que equival a una autorització de l'Administració central per a adobar pell de vacuum, segons la capacitat de producció -justificada- en els anys anteriors. En canvi, l'adob de la pell d'oví es deixa lliure. Això fa que en el període 1940-1943 molts curtidors igualadins comprin pells de be acumulades al país durant la guerra, les pelin i venguin la llana a les filatures de Terrassa i les adobin per fer plantilles per a sabates. Aquesta producció lliure i l'estraperlo derivat dels cupos proporcionen força beneficis a molts adobers dels anys quaranta, beneficis que més tard es reinverteixen en la pròpia indústria i en la nova del gènere de punt. [...] amb la desaparició dels cupos al final dels anys quaranta desapareixen una colla d'empreses que ja no treballen però que durant la dècada han anat venent-se el cupo sense adobar cap pell*" (50). Quant als anys que ens ocupen, hem pogut adonar-nos, en tractar de la manca de proveïments a la indústria dels blanquers, que al capdavant del problema hi havia, en part, una desviació il.legal en la distribució de pells i extractes. En aquest sentit, és prou reveladora una denúncia de la Comissaria General de Abastos y Transportes "*por haber cedido (...) 150 hojas de suela de unos 7 kilos cada una, sin autorización*", que comportà una sanció de cinc mil pessetes (51). D'altra banda, el juny de 1942 el cap del Sindicato de la Piel decideix intervenir tota l'escorça de pi que entri a Igualada, arran de "*la poca eficacia de las normas emanadas de este Sindicato, a fin de evitar la adquisición de cortezas de pino a precios superiores al de tasa*" (52).

Com hem advertit al principi, només hem rastrejat pistes sobre algunes de les modalitats de l'estraperlo. Tot i que a partir de la documentació consultada no

(47) AHCI. Ídem

(48) Ídem

(49) Ídem

(50) Solé Vilanova, J., *Visió econòmica de l'Anoia*, Caixa d'Estalvis de Catalunya, Barcelona, 1984, pp. 157 i 158.

(51) AHCI. Ídem

(52) Ídem

podem avaluar quantitativament el fenomen, queda prou clar que l'estraperlo no fou aliè a les insuficiències dels proveïments a Igualada durant la postguerra més primerenca.

L'ASSAIG D'UNA POLÍTIKA SOCIAL

La davallada de la qualitat de vida comportà el recurs indefugible a diferents mesures de política social endegades pel Nuevo Estado. És de suposar que a Igualada el proveïment de queviures no revestí les dramàtiques dimensions que adquirir a ciutats més grans i més desvinculades de l'àmbit rural. A la capital anoienca, es podria aplicar l'observació de Carme Molinero i Pere Ysàs: "*Excepte a Barcelona ciutat, on el sòl estava ocupat pam a pam, a la resta de ciutats i pobles catalans, on la indústria normalment es complementava amb l'agricultura, es va estendre la necessitat de compaginar el treball a la fàbrica amb el conreu dels horts familiars com a únic element d'assegurar alguns aliments*" (53). El cas és, però, que a causa de l'escassetat d'aliments, no pas poca gent es veié obligada a recórrer a la beneficència institucional.

En referir-se a l'entrada de les tropes *nacionals* a Igualada, Antoni Jorba recorda: "*Darrera de l'exèrcit, arribaven els camions d'Auxili Social carregats de queviures, que eren rebuts per la gent com el manà del cel*" (54). L'1 de març són inaugurats els menjadors infantils d'aquest organisme. "*Ocupan las mesas 200 niños servidos por las muchachas de la Sección Femenina*", registra el programa de la Festa Major de 1941. El 15 de juny -l'endemà de fer-se públic un ban que fa saber que "*para adquirir artículos de primera necesidad solamente tendrán derecho a no esperar el turno correspondiente los familiares de los asesinados por las hordas marxistas*" (55) -Auxilio Social obre la Cocina de Hermandad. El 27 de setembre el delegat d'Auxilio Social demana que "*sea concedida a todas las muchachas que prestan servicio en nuestras dependencias autorización de favor, para que no se vean obligadas a perder su tiempo [sic!] en colas, en detrimento de nuestros servicios [...]*" (56). L'endemà mateix la petició és denegada per l'alcalde, "*en evitación de conflictos que fácilmente podrían producirse entre el público [sic]*" (57). En aquests moments, segons la documentació municipal, el nombre de persones ateses és de set-centes, xifra que representaria, aproximadament, un 3,8 per cent de la població igualadina.

(53) Molinero, Carme i Ysàs, Pere, *op. cit.*, p. 201.

(54) Jorba i Soler, Antoni, *op. cit.*, p. 201.

(55) AHCI. Ídem

(56) Ídem

(57) Ídem

El 30 d'octubre l'Ajuntament acorda la creació del Patronato pro Auxilio por Familias de Caídos por Dios y por España. El 8 de novembre Auxilio Social demana l'exempció de l'arbitri municipal sobre el peix, que és concedida per l'Ajuntament. El dia abans l'alcalde ha rebut un telegrama del governador civil en què se li reclama *"exacto e inmediato cumplimiento referente a las actas de justificación y liquidación recaudación y atenciones a Auxilio Social, que deben ser remitidas a Junta Provincial Beneficencia, previniéndoles con aplicación sanciones personales en caso de incumplimiento"* (58). El dia 29 el mateix organisme notifica que a partir del desembre, *"no admitirá en sus Instituciones a ningún asistido que no vaya provisto del correspondiente certificado de pobreza expedido por el Ayuntamiento [...], al objeto de evitar posibles abusos"* (59). El 27 de desembre Auxilio Social sol·licita a l'Ajuntament que subscrigui una *ficha azul*, ja que malgrat *"el esfuerzo económico que está haciendo la Delegación Provincial [...] los ingresos de ésta [Delegación] Local no llegan ni a la tercera parte de los gastos, por ser muy numerosas las familias asistidas"* (60). El 27 de maig de 1940 es rep una nota del governador civil en què es diu: *"Se denuncia a mi Autoridad de que por ese Ayuntamiento no se presta un decidido apoyo a la labor de los Delegados Comarcales de Auxilio Social con el fin de proceder a la revisión de la Ficha Azul"* (61). Tres dies més tard l'alcalde nega les acusacions i es queixa que *"nunca ni en ningún sentido [se] ha hecho presente a esta Alcaldía por los encargados de Auxilio Social la más leve insinuación ni la menor observación o reclamación"* (62). Segons la documentació municipal de 1941, la Cocina de Hermandad atenia cinc-cents persones; pel que fa als menjadors infantil, el registre és de 251 nens i nenes. D'altra banda, en resposta a un telegrama urgent del governador civil, sabem que el nombre de famílies incloses al padró de beneficència era de 1.078.

Hem tractat de constatar, encara que per mitjà d'indicis molt fragmentaris, que Igualada no estigué al marge de situacions de misèria que, com a resultat d'uns proveïments deficients, afectaren un sector no gens negligible de la població. No per atzar recorda Antoni Jorba: *"Durant els primers mesos de la postguerra moltes llars passaren moments famèlics, semblants als dels darrers temps del conflicte"* (63).

(58) Ídem

(59) Ídem

(60) Ídem

(61) Ídem

(62) Ídem

(63) Ídem, p. 189

UNES CONCLUSIONS

Aquest treball no ofereix una avaluació quantitativa de la qüestió dels proveïments. És evident que això limita l'abast de les conclusions. Tanmateix, com dèiem en començar, el nostre objectiu ha estat el de subministrar un conjunt d'informacions que poden ser d'interès per a estudis posteriors. Hem estructurat els quatre apartats del nostre treball en funció de dos nivells: un de general, que ha intentat donar una visió de conjunt a partir dels estudis que s'han fet; i un de concret, de caire descriptiu, amb el qual hem volgut il·lustrar els temes dels diferents apartats per mitjà d'exemples específics, referits a la capital de l'Anoia. Són precisament els testimonis que ens ha brindat la documentació de l'Arxiu Històric Comarcal d'Igualada (AHCI) els que ens permeten, malgrat les limitacions d'aquest estudi, oferir unes reflexions finals.

En primer lloc, hem palesat que Igualada no fou aliena a les dificultats de tota mena derivades dels proveïments. Al seu torn, aquests obstacles no es poden analitzar sense tenir en compte dues condicions: d'una banda, el caràcter agrari de la comarca, que possiblement actuà d'amortidor en la qüestió del subministrament de queviures; d'altra banda, una economia excessivament polaritzada en dos subsectors industrials, que es ressentiren de la política intervencionista dels primers governs franquistes.

En segon lloc, hem de referir-nos a la gravetat que el problema dels proveïments revestí en determinats moments i el malestar que se'n derivà. En aquest sentit, tot i que és possible que les autoritats locals utilitzessin l'alarmisme com a estratègia per desvetllar un major interès de les altes instàncies, la documentació municipal és també el reflex de com percebia les coses l'administració més propera als problemes reals i quotidians de la població. El fet que gairebé tots aquests documents tinguessin un caràcter confidencial i no responguessin a finalitats propagandístiques els fa especialment creïbles.

I, en tercer lloc, la documentació permet deduir que el problema dels proveïments fou utilitzat com una arma més en la lluita entre els interessos dels diferents grups que exercien el poder o, en tot cas, volien influir en les instàncies que tenien capacitat de decisió.